

**NARKOJINOYATLAR UCHUN JAZO TAYINLASHDA JAVOBGARLIKNI
INDIVIDUALLASHTIRISH MASALALARI**

Mardonova Gulsanam Bahodir qizi

Huquqni muhofaza qilish

Akademiyasi tadqiqodchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada narkojinoyatlar uchun jazo tayinlashda jinoiy javobgarlikni individuallashtirishning huquqiy asoslari va amaliy muammolari tahlil qilinadi. Jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasi, aybdorning shaxsi, qilmish motivlari hamda yengillashtiruvchi va og'irlashtiruvchi holatlarning jazo tayinlashdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, odillik, mutanosiblik va insonparvarlik tamoyillari asosida jazo choralari takomillashtirish masalalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: narkojinoyatlar, jinoiy javobgarlik, jazoni individuallashtirish, jazo tayinlash, odillik prinsipi, mutanosiblik, yengillashtiruvchi holatlar, jinoyatning ijtimoiy xavfliligi.

KIRISH

Bugungi kunda giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar bilan bog'liq jinoyatlar jamiyat xavfsizligi, aholi salomatligi hamda huquqiy tartibotga jiddiy tahdid soluvchi omillardan biri hisoblanadi. Mazkur turdagi jinoyatlarga qarshi kurashishda jinoiy javobgarlikning muqarrarligini ta'minlash bilan bir qatorda, jazo tayinlashda individuallashtirish tamoyiliga rioya etish alohida ahamiyat kasb etadi. Zero, jazoning adolatliligi faqat uning qat'iyiligi bilan emas, balki sodir etilgan qilmishning xususiyati va aybdorning shaxsiy holatlariga qanchalik mos kelishi bilan ham belgilanadi. O'zbekiston Respublikasi jinoyat qonunchiligida jazo tayinlashning umumiy asoslari belgilangan bo'lsa-da, narkojinoyatlarning turli shakllari, ularni sodir etish motivlari va shaxsning jinoyatdagi ishtirok darajasi individual yondashuvni talab qiladi. Xususan, giyohvandlik vositalarini shaxsiy iste'mol maqsadida qonunga xilof ravishda saqlash bilan ularni o'tkazish maqsadida muomalaga kiritish o'rtasidagi huquqiy va ijtimoiy xavflilik tafovutlarini hisobga olish jazo mutanosibligini ta'minlashda muhimdir. Shu nuqtayi nazardan, narkojinoyatlar uchun jazo tayinlashda javobgarlikni individuallashtirish mezonlarini ilmiy-huquqiy jihatdan tadqiq etish, sud amaliyotida yuzaga keladigan muammolarni aniqlash hamda odillik va insonparvarlik

tamoyillariga asoslangan yondashuvlarni takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

ASOSIY QISM

Narkojinoyatlar uchun jazo tayinlashda jinoiy javobgarlikni individuallashtirish jinoyat huquqining odillik, insonparvarlik va qonuniylik prinsiplarini amalda ta'minlovchi muhim mexanizmdir. Ushbu yondashuvning mohiyati sodir etilgan qilmishga faqat uning huquqiy kvalifikatsiyasi asosida emas, balki jinoyatning sodir etilish sharoiti, aybdorning shaxsi, ijtimoiy xavflilik darajasi va jinoyat oqibatlarini kompleks baholash orqali munosabat bildirishdan iborat. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 54-moddasida jazo tayinlashning umumiy asoslari belgilangan bo'lib, sud tomonidan jinoyatning xususiyati va ijtimoiy xavflilik darajasi, qilmishning sabablari, yetkazilgan zararning xususiyati va miqdori, aybdorning shaxsi hamda jazoni yengillashtiruvchi va og'irlashtiruvchi holatlar hisobga olinishi nazarda tutilgan. Mazkur talablar narkojinoyatlar bo'yicha ham jazoning asoslantirilgan va mutanosib bo'lishini ta'minlashga xizmat qiladi. Narkojinoyatlarning o'ziga xos jihati shundaki, ular turli maqsad va motivlar asosida sodir etiladi. Jumladan, giyohvandlik vositalarini qonunga xilof ravishda egallash, saqlash, tashish yoki o'tkazish bilan bog'liq harakatlar o'zining ijtimoiy xavflilik darajasi jihatidan bir-biridan farqlanadi. Ayniqsa, shaxsiy iste'mol maqsadida sodir etilgan qilmishlarni giyohvandlik vositalarining noqonuniy savdosini tashkil etish yoki ularni tarqatish bilan bog'liq jinoyatlardan farqlash jinoiy javobgarlikni individuallashtirishning muhim shartidir. Bunda qilmishning maqsadi, giyohvandlik vositasining turi va miqdori, shaxsning jinoyatdagi roli hamda boshqa huquqiy ahamiyatga ega holatlar baholanishi zarur. Jazo tayinlash jarayonida aybdorning shaxsiga oid ma'lumotlar ham alohida ahamiyat kasb etadi. Uning yoshi, sog'lig'i, oilaviy sharoiti, avval sudlanganligi, jinoyatdan keyingi xulq-atvori va tuzalish imkoniyatlari jazo turini tanlashda muhim mezonlar hisoblanadi. Biroq ushbu holatlar avtomatik ravishda jazoni yengillashtirish yoki og'irlashtirish uchun asos bo'la olmaydi. Ular qonunchilik talablariga muvofiq, boshqa dalillar bilan o'zaro bog'liqlikda baholanishi lozim. Narkojinoyatlar bo'yicha javobgarlikni individuallashtirishning yana bir muhim jihati jazolash va rehabilitatsiya o'rtasidagi oqilona muvozanatni ta'minlashdir. Giyohvandlikka qaramlik bilan bog'liq ayrim holatlarda faqat jazolovchi choralarni qo'llash shaxsning ijtimoiy hayotga qaytishi uchun yetarli bo'lmasligi mumkin. Shu sababli qonunchilikda nazarda tutilgan imkoniyatlar doirasida tibbiy yordam, ijtimoiy moslashtirish va qayta jinoyat sodir etishning oldini olishga qaratilgan choralarni ham e'tiborga olish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, sud amaliyotida o'xshash jinoyatlar uchun turlicha jazo tayinlanishi har doim ham odillik prinsipining buzilganligini anglatmaydi. Chunki har

bir jinoyat ishi individual xususiyatlarga ega. Biroq jazo miqdori va turidagi tafovutlar aniq huquqiy mezonlar hamda asoslantirilgan sud xulosalariga tayanishi zarur. Aks holda, individuallashtirish tamoyili subyektiv yondashuvga aylanib, sud qarorlarining izchilligi va huquqiy aniqligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu jihatdan, narkojinoyatlar uchun jazo tayinlash amaliyotini takomillashtirishda sud qarorlarini asoslantirish sifatini oshirish, jazoni individuallashtirish mezonlarini bir xilda talqin etish va sud amaliyotining izchilligini ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Javobgarlikni individuallashtirish jazoni asossiz yengillashtirish emas, balki jinoyatning og'irligi va shaxsning ayblilik darajasiga mos adolatli huquqiy ta'sir choralari belgilashdir. Aynan shu yondashuv narkojinoyatlarga qarshi kurashish samaradorligini oshirish bilan birga, inson huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiladi.

XULOSA

Narkojinoyatlar uchun jazo tayinlashda jinoiy javobgarlikni individuallashtirish odil sudlovning muhim huquqiy kafolati hisoblanadi. Jazoning samaradorligi uning qat'iyligidagina emas, balki jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasi, aybdorning shaxsi va qilmishning individual xususiyatlariga mutanosibligida namoyon bo'ladi. Shu bois sud amaliyotida jazoni individuallashtirish mezonlarini izchil qo'llash, qarorlarning huquqiy asoslantirilishini kuchaytirish hamda jazolash va rehabilitatsiya choralarining oqilona muvozanatini ta'minlash zarur. Bunday yondashuv jinoiy javobgarlikning adolatliligini mustahkamlash, takroriy jinoyatchilikning oldini olish va jinoyat qonunchiligining insonparvarlik mohiyatini ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – 2023-yil 30-aprel.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – 1994-yil 22-sentabr, 2012-XII-son.
3. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi. – 1994-yil 22-sentabr, 2013-XII-son.
4. O'zbekiston Respublikasining «Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar to'g'risida»gi Qonuni. – 1999-yil 19-avgust, 813-I-son.
5. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining «Sudlar tomonidan jinoyat uchun jazo tayinlash amaliyoti to'g'risida»gi 2006-yil 3-fevraldagi 1-son qarori.
6. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining «Giyohvandlik vositalari, ularning analoglari va psixotrop moddalar bilan qonunga xilof ravishda muomala qilishga oid jinoyat ishlari bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida»gi 2017-yil 28-apreldagi 12-son qarori.

7. Birlashgan Millatlar Tashkilotining «Giyohvandlik vositalari to'g'risida»gi Yagona konvensiyasi. – 1961.